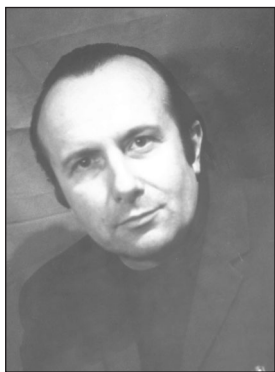

In memoriam Dr. Agócsy Pál (1922–1997) népművelő, malakológus és kutató

Varga András, Vásárhelyi Tamás & Orosz András

Abstract: The paper describes the colorful life of Dr. Pál Agócsy (1922–1977), malacologist, museum educator, teacher and an influential intellectual. After several jobs in agricultural institutions he became a staff member of the Hungarian Natural History Museum, where served first in the Department of Zoology, than in the Department of Education. Three zoologists touched by his impact mention personal memories about meeting and working with him. The paper is completed with some quotations from him and a partial list of his works.

1922. június 28-án született Szegeden. 1941-ben az Állami Reálgimnáziumban érettségizett. Tanulmányait a Szegedi Egyetemen folytatta, de két év után a háborús események következtében nyugatra vitt egyetem helyett az akkor még működő budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre iratkozott be. A háború befejezését követően ott hallgatta végig a hátralevő féléveket és nyert 1947-ben abszolutoriumot.

A Szegedi Tudományegyetemen Dr. Greguss Pál professzornál alkalmazott növényteni témából disszertációt készített, de doktorálására az egyetemi doktori cím eltörlése miatt nem került sor.

A Szegedi Mezőgazdasági Kísérleti Intézetben 1947–1950-ig mint tudományos kutató dolgozott. Közben egy nyolc hónapos tanfolyamon vett részt Mosonmagyaróváron, ahol növénynemesítő szakmérnöki oklevelet szerzett 1948-ban. A munkahelyén növénynemesítéssel és alkalmazott botanikával foglalkozott. Munkájának eredményét jelzi a *szegedi „Alfa” olajlen* kinemesítése. A nemesítést a Földművelési Minisztérium 10 000 Ft jutalommal honorálta.

1951–1953-ig a Kertészeti Kutatóintézetben Budapesten a rózsanemesítésben dolgozott mint tudományos munkatárs.

1953-tól a Gyulatanyai Kísérleti Gazdaságban (Nyírségi Csillagfürt Kutató Laboratórium) tudományos kutatóként a gyökérlakó baktériumok élettanával és a szimbiózisok kutatásával foglalkozott 1954-ig, majd újra Budapestre költözött. Néhány hónapos, a budapesti Virágért Vállalatnál végzett átmeneti munka után a Fővárosi Állat és Növénykertbe került, mint az akvárium alkalmazottja. Itt a tengeri és édesvízi akváriumok és terráriumok építése és a berendezése, valamint az állatok ápolása volt a munkája. Egy év után bekapcsolódott az állatkert közönségvezető szolgálatába és a látogatók szakvezetését végezte a pálmaházban és az akváriumban 1955-ig.

1956-ban a lényegesen előnyösebb anyagi feltételeket biztosító Földművelési Minisztérium keretébe tartozó Szabolcs megyei Mezőgazdasági Gépállomás tiszaszalkai talaj, meteorológiai és élettani kutató laboratóriumába került, ahol 1957-ig dolgozott. Itt részben a

Termelőszövetkezetek számára végezett talaj és vízvizsgálatokat, részben trágyázási és termelési szaktanácsadással foglalkozott. Szabad idejében kutatta a táj természetes növény és állatvilágát, lepke- és csiga gyűjtéssel foglalkozott (ezek az anyagok később, a múzeumi munkássága alatt közgyűjteménybe kerültek). Sokat dolgozott a Csarodai-láp megmentéséért, de próbálkozásai akkor még süket fülekre találtak.

Mint életrajzában írta, az 1956-os forradalom alatt a Munkástanács elnökévé választották és viszonylag kevés meghurcoltatás után sikerült újra Pestre kerülnie. 1957 decemberében a Természettudományi Múzeum Állattárába nyert felvételt, ahol 1983-ig dolgozott. Kezdetben a beteg Óry Miklóst helyettesítette, 1960-ban kinevezték muzeológusnak. Mint a Mollusca gyűjtemény kurátorának elsődleges feladata volt az 1956-os forradalomban elpusztult csigagyűjtemény újjáépítése és kezelése (a gyűjtemény nagysága a megsemmisülése előtt a Bécsi Természettudományi Múzeum anyagával vetekedett). 1957-ben a teljes malakológiai gyűjtemény elfért 14 db 60×70 cm-es rovardobozban. Komoly szervező és gyűjtő munkával a megmaradt anyagot rövidesen 6 szekrényi mennyiségre növelte. Ez a gyűjtemény már lehetőséget biztosított a további tudományos munkára.

1962-ben a Szegedi Egyetem Állatrendszertani Intézetében „A Magyar középhegység csigafauna és analízise” c. disszertációjával doktori oklevelet szerzett.

Tudományos érdeklődéséről 1961. IX. 10-én a következőket írta: „Foglalkozom még a következő témákkal: A *Helix pomatia* L. hazai alakkörei. *Clausiliidae* család variációi, fajai és genusainak összefüggései, a család filogenezeise. Szeretnék Bulgáriába eljutni, mert az ottani csigafauna szoros rokonságban van a miénkkel és sok hazai probléma megoldásához szükséges lenne az ottani anyag beható tanulmányozására. A hazai gyűjtemény megalapozása után egyre többet kívánok foglalkozni a csigafaunánk ökológiájával. Tovább szeretném fejleszteni a genitália gyűjteményt, amely jelenleg száznál valamivel több kipreparált Gastropoda genitáliából áll.”... „A tudományos munka érdekében szeretném az amatőr malakológusokat összefogni és munkájukat koordinálni”.

Tisztségei: A Magyar Rovartani Társaság, jegyzője 1970 (1 év). A „Kaktuszvilág” c. szaklap szerkesztője 1973–1974. A Soosiana szerkesztőbizottságának tagja 1973–1974.

Tevékenységről alább saját élmények alapján számolunk be.

Varga András: 1964–1965-re tehető, amikor Dr. Pócs Tamás ajánlásával betoppantam a Baross utcai Állatári épület 3. emeletén lévő Mollusca Gyűjteménybe. Néhány perc után mint régi ismerősök beszélgettünk. Az elkövetkező évek során szabadon dolgozhattam a gyűjteményben. Nagyszerűen értett a fiatalok nyelvén. Jól emlékszem, a bükki Nagy-mezőről egy számomra ismeretlen Clausilidát vittem fel meghatározásra. Kezébe vette, sejtelenen mosolygott és csak annyit mondott „hm” ez még érdekes is lehet. Ez a mondata meglebbentette előttem a kutatás izgalmanak lehetőségét. Mikorra kiderítettem, hogy a titokzatos faj csak egy nagytermetű *Balea biplicata*, meggyőződésemmé vált, tudatosan nem ismerte fel a fajt, hogy hagyja meglendülni a diák fantáziáját és ezzel inspirálja őt a további és az önálló kutatómunkára.

Vásárhelyi Tamás: Múzeumi éve alatt a tudományos kutatáson túl egyre többet foglalkozott az ismeretterjesztéssel, így állandó- és vándorkiállítások szervezésével, rendezésével. Fontos feladatának tartotta a természettudományok elismertetését, illetve annak a köztudatba átvitelét és az általános műveltségbe való beépítését. A természetet „megismerni,

megszeretni és megvédeni” volt egyik szlogenje. Aktív időszakának utolsó idejét már nem az Állattárban, hanem az 1978-ban létrehozott Közművelődési Osztályon töltötte. A hetvenes években a Fővárosi Művelődési Házban vezetett többféle biológiaszakkört. Én egyetemistaként ott kerültem vele kapcsolatba, hospitáltam egy ideig a szakkörein, majd az egyiket „átadta” nekem. Ma is találkozom néha néhai szakkörössel – orvossal, környezetmérnökkel, tanárral, preparátorral, biológussal – s az egyik dolog, ami minket összekapcsol az „Pali bácsi” tisztelete. Egy hozzá közelebb álló kör nyugdíjas korában is fel-felkereste, ragaszkodott hozzá, a gyerekeknek életmintát, viselkedésmintát is adott.

A Múzeumban létrehozta a Természettudományi Múzeum Baráti Kör-ét (TEMUBAK-nak becéztük), az elsők között az országban. Később a Múzeum és a MBT Állattani Szakosztálya közös égisze alatt a Fialatok Természettudományi Klubját (FTK) alapította meg. Itt nemcsak ismeretterjesztés folyt, hanem a demokrácia alapjainak elsajátítása is. A gyerekek (középiskolások) maguk választottak vezetőséget, maguk tervezték a programokat, kérték fel a (gyakran nagy nevű) előadókat, vezették az üléseket. Az elképzelés életképességét bizonyítja, hogy ma is működik az FTK, már az ötödik vezetővel (itt is átvehettem tőle a stafétabotot egy időre) és ma már sokkal bővebb programmal, mint a mi időnkben (lásd a Múzeum honlapján: www.nhmus.hu). Személyes hatásával, publikációival meghatározó egyénisége volt abban a korban a múzeumi közművelődésnek is. Nehéz időszak volt ez számára: a közművelődést akkoriban igencsak lenézett feladatnak tartották sok múzeumban. Természeti „kisfilmek” szakírójaként és szaklektoraként is tevékenykedett. Rockenbauer Pállal több természetfilmben dolgozott együtt a Televízió számára (pl. „Kuckó” sorozat). A múzeumi kutatókról készített kisfilmeket a tudománytörténeti archívum részére.

Orosz András: Megpróbálom emlékeimből felidézni Palit és megmutatni őt egy kevésbé ismert oldaláról. 1962 őszén találkoztam vele először. Akkor már évek óta egy természetjáró csoportot vezetett, amely többségében fiatalokból állt. Eltérő foglalkozásúak voltunk, abban viszont egyformák, hogy valami tartalmas, a szabadidőnket kitöltő, értelmes elfoglaltságot kerestünk. Pali hétvégi túráin és a vele csendes beszélgetéssel töltött órák alatt ezt mindnyájan megtaláltuk. Miben különbözött ez a természetjárás a „normális” turista tevékenységtől? Legjobban rávilágít egy közös emlék felidézése, egy őszi kirándulás a Csiki-hegyekbe, valamikor a 60-as évek elején:

Csípős reggel után, csendes őszi napsütésben ballagtunk fel a hegyre, megnézve útközben minden késői virágot, fázósan bandukolól bogarat. Pali keskenyfilm felvevőt hozott, és mi – talán tízen voltunk – közösen eljátszottunk egy történetet egy baráti társaságról. Ebben két ember közt bimbózik egy szép vonzalom, a fiú virágot talál, nyújtja a lánynak, találkozik a pillantásuk, kéz a kézben mennek tovább, a többiek szétszéledve, szinte csak keretként követik őket. Aztán egyikük talál egy követ, régen élt csigamaradványokkal, a kamera közelít rá, közösen megbeszélik a látványt. Feljebb az ösvényen eléjük kerül egy elkésett ájtatos manó, forgatja kis fejét zsákmányra lesve, hagyja magát filmezni. A történet késő délutánig így pereg tovább, amíg a lemenő nap utolsó sugarai aranyszínűre nem festik a bókóló fűcsomók kalászeit, költőien szép befejezést adva a filmnek. Nem történt egész nap semmi rendkívüli, mégis mindnyájan gazdagabban tértünk haza. (A film több hasonlóval együtt talán még mindig fellelhető lenne Pali ezer hátrahagyott holmija között.)

Mit kaptunk tőle? Megmaradt feljegyzései közt szerepel egy visszatérő kifejezés, talán hitvallásként, „harmonikus műveltséget” adni mindenkinek, minden eszköz igénybevételevel. Ezt ezer módon igyekezett megvalósítani, kifogyhatatlan „ötletbánya” volt. Ebből a

társaságból sok tehetséges fiatal indult el felfelé ívelő pályán, a kezdő lökést sokuknak tudatosan ő adta. Egyetlen esetet mondok még el, szerénytelenül a sajátomat. Fiatal mérnök-ként kerestem a helyemet a világban, a szakmai munka nem kötött le teljesen. Mindenbe belekaptam, elkezdve lehetetlen és hóbortos dolgokat. Ő egy-két jól irányzott mondattal észretérített, tanácsai ma is élnek bennem. Apró, kis bátorításaival, úgy vélem, jó irányba fordultam, kötődve a Természettudományi Múzeumhoz, és ma is ugyanazt a szépséges csoportot (a kabócákat) tanulmányozom, mint a kezdeteknél, idestova negyven éven át. Közeledve a hetvenhez, sokszor eszembe jut, érdemes volt hallgatni rá.

Végül ars poetica-járól beszéljen ő maga néhány jegyzetének részleteivel.

Egyik feladatának tartotta a természettudományok elismertetését, illetve annak a köztudatba átvitelét és az általános műveltségbe való beépítését. A természetet „megismerni, megszeretni és megvédeni” volt egyik szlogenje. „Az előadások tartása tudományos és ismeretterjesztői vonatkozásban is jóval előnyösebb számomra, mint a közlemény írás. Így ezt a munkát Csepelen a munkásifjúság körében végzem a biológia szakkör keretében. Eddig közel száz előadást és foglalkozást tartottam és 11 ízben rándultam ki terepre a szakkörrel” írta magáról.

Néhány mottó a „Gondolatok a természetismereti műveltségről és megszerzésének módjáról” c. írásából: „A természetismeret híd az ember és a természet között, de ezen a hídon kevesen járnak”. „Az értelmiségi lét nem kiváltság, hanem, felelősség az írástudók felelőssége. Aki többet tud, mélyebbre lát és megszaporodnak kötelességei.” „A pedagógus dolgozik a világ legértékesebb nyersanyagával - a jövővel.” „Az újrafelfedezés öröme a tudás alapja, a kutatás sikerélménye a fiatalok fontos lételeme.”

Az FTK születéséről: „Mintegy 37 évnyi tudományos és közművelődési munka tapasztalatai és a közben szerzett kapcsolatok indítanak arra, hogy segítségére legyek embertársaimnak abban, hogy kialakítsák harmonikus műveltségüket. A harmonikus műveltség jellemzője, hogy egyes elemei olyan arányban vannak benne, ahogyan az az életben is létezik. Szokás volt régebben az idegen nyelvek ismeretét, az irodalmi jártasságot, a zeneismeretet és a legkiválóbb képzőművészeti alkotások ismeretét azonosítani a műveltséggel. Ma már tudjuk, (jó lenne, ha mindenki tudná) hogy a természet ismerete, amely az embernek mint élőlénynek is fontos, egyenrangú része műveltségünknek, nemkülönben a technika ismerete, ami nélkül ma már nem tudunk eredményesen dolgozni és védekezni a ránk leselkedő veszélyek ellen. Szeretném nyomatékkal hangsúlyozni, hogy a természetismereti és technikai műveltség hangsúlyozásakor nem a klasszikus műveltség ellen ágálok. Magam sem tudom és egyetlen művelt ember sem tudja az életét és a boldogságát zene, költészet és történelmi ismeretek, szobrok és képek nélkül elképzelni. Tehát nem ezek helyett, hanem ezekkel együtt kell a harmonikus műveltséget kialakítani és e kultúra egyenrangú részének kell tekinteni a természettudományos és a közhasznú technikai ismereteket.

Pedagógus, népművelő, tudós és ifjú barátaimmal együtt alakítottam ki ezt az elképzelést, amely szerint minden lehetséges módon és a szervezetben azon kell dolgoznunk, hogy széles néprétegekben kiépüljön a harmonikus műveltség.”

Budapesten, 1997. július 30-án csendesesen, észrevétlenül távozott közülünk. Emlékét szeretettel és tisztelettel megőrizzük.

Köszönetnyilvánítás:

Ezúton szeretnénk megköszönni Dr. Agócsy Pálné Orosz Lilla keramikusnak azt a sok

segítségét, amit számunkra az adatok összegyűjtésénél nyújtott. Leveléből egy aprócska idézetet mellékelünk: „Remélem, tudtam valamennyit segíteni az anyag, illetve adatgyűjtésben. Ami Pali esetében nem túl egyszerű, olyan gazdag, tevékeny élete volt, amit egy lexikon adta lehetőségek korlátai közé úgy sem lehet beszorítani. Mindig „csak vetett, soha nem aratott”. Fő célja volt új ismereteinek, tapasztalatainak továbbadása. Ma boldoggá tenné, hogy a maga köré gyűjtött fiatalok viszik tovább a stafétabotot és a termés lassan kezd beérni. Elnézést, hogy mindezt Önre zúdítottam, kérdezheti, hogy miért is írtam le mindezt; hogy miért nem pusztán a tényekre hagyatkozom. Talán hogy könnyebb legyen néhány mondatba megfogalmazni magát az embert, aki a tudományos munkásság mögött van. Ha tudok még valamiben segítségére lenni, szívesen teszem.” Budapest, 2001. október 16. Üdvözlettel: Dr. Agócsy Pálné.

Publikációk – előadások

Tudományos dolgozatok

Önéletrajzában ezt írja: „Tudományos munkáimat 1948-ban kezdtem el a szegedi Mezőgazdasági Kutatóintézetben. Ebből az időszakból különnyomataim nem maradtak meg, így a pontos idézetet nem tudom megadni 1946 és 1956 közti munkáimról”.

Malakológia

- Agócsy, P. & Pócs, T. (1960): Data to the Mollusk fauna of Hungary. – *Annls hist.nat. mus. natn. hung.*, 52: 437–445.
- Agócsy, P. & Pócs, T. (1961): *Alopi* *soosiana* n.sp. (Mollusca, Gastropoda). – *Annls hist.-nat. Mus. natn.hung.*, 53: 533–536.
- Agócsy, P. (1961): Néhány új módszer a malakológiai gyűjtés és kutatás szolgálatában. – *Állatt. Közl.*, 48: 15–18.
- Agócsy, P. (1962): A Magyar középhegység Gastropoda-faunája. – *Szakedolgy. JATE. Szeged*, 1–88.
- Agócsy, P. (1962): A magyarországi bazalthegeyek csigafaunájáról. I. A Balaton-környéki bazalthegeyek. – *Állatt. Közl.*, 49: 21–27.
- Agócsy, P. (1962): A study of the climatic factors influencig the distribution of Mollusc species in Hungary. – *Annls hist.-nat.Mus. natn.hung.*, 54: 473–481.
- Agócsy, P. (1963): Land Mollusks of the Volcanic Hills of Hungary – *Malacologia, Michigan, USA*. 2: 5–11.
- Agócsy, P. (1963): Puhatestűek gyűjtése (In Móczár L.: *Állatok gyűjtése*) Budapest p. 336–346.
- Agócsy, P. (1963): The examination of some edible snail (*Helix pomatia*) populations (Mollusca). – *Annls hist.-nat.Mus. natn. hung.*, 55: 513–520.
- Agócsy, P. (1965): Hazai csigafajaink elterjedését megszabó klímaternyező vizsgálat. – *Állatt. Közl.*, 52: 21–27.
- Agócsy, P. (1966): Néhány éticsiga populáció vizsgálata. – *Állatt. Közl.*, 53: 13–19.
- Agócsy, P. (1966): The Mts. Pilis as a Divide of the Mollusc Faunas in the Central Range, Hungary. – *Annls hist.-nat. Mus. natn. hung.*, 57: 471–475.
- Agócsy, P. (1968): Beiträge zur Problematik der Familie Lymnaeidae (Mollusca, Basommatophora). – *Annls hist.-nat. Mus. natn. hung.*, 60: 265–268.

- Agócsy, P. (1968): Data to quantitative conditions in the Mollusk faunas of two different substrates in central Hungary. – Acta zool. hung., 14: 1–6.
- Agócsy, P. & Pintér, L. (1971): Ergebnisse der zoologischen Forschungen von Dr. Z. Kaszab in der Mongolei. 260. Mollusken. – Annls hist.-nat. Mus. natn. hung. 63: 153–158.
- Agócsy, P. & Podani, J. (1973): Egy Aegopis-populáció vizsgálata. – Soósiana, 1: 43–46. (*Elkészült, de nem jelent meg: Adatok a Hárshegy csigafaunájának ismeretéhez.*)

Egyéb

- Új növények a természetben. – Agrártudomány, 1950
- Az olajlen nemesítés korszerű módszerei. – Agrártudomány, 1951
- Genetikai eredmények a paprika zamatanyagainak dúsításánál. – Kertészet, 1953
- Új gyökérlakó baktérium a csillagfürtön (*Bacillus radicolica lupinini*). – Gyulatanayi Kísérleti Gazdaság, zárójelentése 1953.
- Talajjavítás tőzegtrágyázással és e módszer élettani alapjai. – Agrártudomány, 1955
- Adatok Szabolcs megye Nagylepke-faunájához. – Folia Entomologica Hungarica, 1958, 11: 1–20.

Ismeretterjesztő dolgozatok

Mint írta: „Ismeretterjesztő munkáimról nem vezettem feljegyzést, és rendszeren különnyomatot sem kaptam, így a közölt adatok hiányosak - ezeken felül a Szabolcsi Szemlében 1955-ben és 1956-ban rendszeresen jelentek meg közleményeim, továbbá 1950 és 1953 között az akvarista szaklapban és az „Élet és tudomány”-ban is jelent meg néhány írásom.”

Malakológia

- Agócsy, P. (1961): Akváriumi csigák élete. – Búvár
- Agócsy, P. (1964): Az éticsiga (*Helix pomatia* L.). – Élővilág, 9: 10-12.
- Agócsy, P. (1967): A csigák változékonysága. – Búvár, 12: 210-211.
- Agócsy, P. (1967): A harmatvilág vándorai. – Turista, 13: 17.

Egyéb

- Hét új kultúrnövény Magyarországon. – Természettudományi Közlöny
- Gyökérlakó baktériumok. – Természettudományi Közlöny
- Vipera berus L. új előfordulása hazánkban. – Akvárium és terrárium, 1958.
- A magyar erdők növényvilága. – Turista, 1962
- Árokparttól az üvegszekrényig (A múzeumok munkájáról). – Fogaskerék, 1962
- A magyar erdők állatai. – Turista, 1963
- Élet homokországban. – Turista, 1963
- Csalétkezés, eredményes lepkegyűjtés. – Búvár, 1963
- Modern kaktusznevelés. – Búvár, 1964
- Kaktuszok, posztságok. – Móra Kiadó, Bp. 1980 (társszerzős)

Tudományos előadások

Malakológiai

- Adatok Magyarország csigafaunájához. – Állattani Szakosztály, 1960
Új *Alopi* faj (*Alopi soossina* n. sp.). – Állattani Szakosztály, 1961
Új módszerek a malakológiai kutatás és gyűjtés szolgálatában. – Állattani Szakosztály, 1962
Klímatényezők hatása a Csigafajok életére. – Állattani Szakosztály, 1962
Clausiliidae család (Mollusca). – Állattani Szakosztály, 1963
Magyarországi bazalthegek csigafaunája I. (Mollusca). – Állattani Szakosztály, 1963
Magyarországi bazalthegek csigafaunája II. – Állattani Szakosztály, 1963
Éticsiga populációk vizsgálata. – Állattani Szakosztály, 1963
Pilis hegység, mint a csigafauna választósávja. – Állattani Szakosztály, 1964
Clausiliidae populációk vizsgálata. – Állattani Szakosztály, 1964

Egyéb

(1948 és 1952 között rendszeresen TIT előadásokat tartott Szegeden. 1953–1956-ig Szabolcs megyei tartózkodása során bekapcsolódott az ottani TIT és a Tanács ismeretterjesztő munkáiba. 1959-től az általa vezetett csepeli Biológiai szakkörben 20-20 perces biológiai tárgyú előadásokat tartott, évente kb. 25 ízben, összesen közel 100. A Csepeli Munkásotthon előadási napjain is gyakran szerepelt.)

Korszerű növénynevelés és genetika – (3 előadás a szegedi „József Attila” egyetemen a tanárok szakmai utánpótlása sorozatban), 1953

Talajélettan. – Szabolcs megyei Tanács szakmai továbbképzés tanfolyama, 1956

Adatok Szabolcs megye nagylepke faunájához. – Rovartani Társulat, 1957

Hernyónevelési tapasztalatok. – Rovartani Társulat, 1961

Útkeresés az entomológiában. – Rovartani Társulat, 1963

Tanulmány és gyűjtőúton a Liptói havasokban. – Rovartani Társulat, 1964.

Sáskajárás. – Rádióelőadás 1964

VÁSÁRHELYI, Tamás
OROSZ András
Magyar Természettudományi Múzeum
1088 Budapest
Baross út 13.

VARGA, András
Mátra Múzeum
3200 Gyöngyös
Kossuth út 40.